

EGE KITA SAHANLIĞI SORUNUNDA TÜRKİYE'NİN HUKUKİ DURUMU: ULUSLARARASI YARGI KARARLARI IŞIĞINDA BİR DEĞERLENDİRME*

Yücel ACER**

Since the initiation of the Aegean continental shelf delimitation dispute in early 1970s, Turkey and Greece have developed comprehensive legal arguments to support their preferred settlements. Recent developments indicate that there is a growing prospect for the settlement of the continental shelf dispute through a third party, that is being most likely the International Court of Justice. These facts beg an inevitable question who is right and who is wrong in the context of the relevant rules and principles of international law in the settlement of the Aegean continental shelf dispute. This article explores the previous judicial decisions of the ICJ and the awards of some ad hoc tribunals delivered on the delimitation disputes in order to identify the established principles and reflect them on the issue of the Aegean continental shelf delimitation. In the conclusion, the legal arguments of the parties, with particular attention paid to those of Turkey, are assessed on the basis of these principles originating from the relevant international jurisprudence.

Giriş

Ege kıta sahanlığı sınırlandırma sorununun ortaya çıkmasının üzerinden yaklaşık otuz yıllık bir süre geçmesine rağmen, soruna bir çözüm bulunamamasının temelde iki etkene bağlı olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, iki ülke arasındaki ilişkilerin niteliği ile ilişkilendirilebilir. İki ulus ve bunun bir yansıması olarak iki devlet arasındaki ilişkilerin, özellikle tarihi kimi olaylardan kaynaklanan bir güvensizlik ve hatta husumete dayandığı ve bu unsurun, iki ülke arasındaki sorunların kolaylıkla çözüme kavuşturulmasını engellediği

* Yazarın bu makalesi kısmen değişik bir içerik ve başlıkla, Türk Deniz Araştırmaları Vakfı'nın 14-15 Aralık 2002 tarihinde İstanbul'da düzenlediği Ege Kıta Sahanlığı ve İlişkili Sorunlar Ulusal Sempozyumu'na sunulmuş ve çalışma sempozyumun bildiriler kitabında yayımlanmıştır. Bakınız, Y. Acer, 'Ege Kıta Sahanlığı Sorunu ve Uluslararası Yargı Kararları', A. Gündüz, H. Öztürk (der), *Ege Kıta Sahanlığı ve İlişkili Sorunlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (14-15 Aralık 2002, Türk Deniz Araştırmaları Vakfı, İstanbul) içinde, ss. 60-80.

** Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi.

söylenbilir. Zira, iki taraf, bu güvensizlik ortamında ya hiç görüşme masasına oturmamakta, veya görüşmelere başlansa dahi herhangi bir taviz verme eğilimi göstermemektedir.¹

Çözumsuzlüğün ikinci temel nedeni ise, iki tarafın, kıta sahanlığı sınırlandırma sorunu da dahil olmak üzere mevcut temel sorunlar üzerinde birbirlerininine çok uzak nitelikte iddialara ve hukuki görüşlere sahip olmalarıdır. Bu güne kadar, çözüm girişimlerinde iki tarafın temel iddiaları ve görüşleri arasındaki bu uçurumu kapatmak mümkün olamamıştır.

Birinci etkenin giderilmesi daha çok siyasi nitelikli gelişmelere bağlı gözükürken, ikincisinin ortadan kaldırılması ise daha ziyade ilgili uluslararası hukuk kurallarının gerçekte ne olduğu ve nasıl uygulandığının ortaya konmasına bağlı gözükmektedir.

Kıta sahanlığı sorununun ortaya çıktığı 1970'li yılların başından beri ve özellikle de 1976'dan beri Türkiye, kıta sahanlığı sorununu uluslararası yargı yolu ile çözmek istemeyen taraf olarak ön plana çıkmıştır. 19 Ağustos 1976 tarihinde Yunanistan sorunu tek taraflı bir başvuru ile Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) önüne götürmüş, ancak Türkiye, divanın davaya bakma yetkisinin olmadığını iddia etmiş ve davanın görülmesine itiraz etmiştir. Sonuçta divan, yetkisizlik gerekçesiyle davayı reddetmiştir.² Türkiye günümüzde de uluslararası yargı yoluna karşı olduğu izlenimini vermektedir.³

Türkiye kendisini hukuki temelde güçsüz gördüğünden mi uluslararası yargı yoluna itiraz etmektedir veya itirazının çok daha başka nedenleri mi vardır? Asıl sebebin, Türkiye'nin kendisini hukuki olarak haksız görmesi olmadığı kolaylıkla söylenebilecekken⁴ Türkiye'nin yargı yoluna itirazı, konunun hukuki yönünün ikinci plana itilmesini gerektirmemelidir. Zira, sorunun çözümüne ilişkin hukuk kuralları mutlaka

¹ Şükrü Gürel, *Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993)*, (Ankara: Ümit Yayınları, 1993).

² *The Aegean Sea Continental Shelf Case. (Greece v. Turkey). Judgment of 19 December 1978. ICJ Reports, 1978, s. 3.* Kararın ayrıntılı incelemesi için, bakınız, Aslan Gündüz, *Ege Denizi Kıta Sahaneliği Davası Üzerine Bazı Düşünceler* MHB, Sayı 2, 1985, ss. 11-15; Leo Gross, 'The Dispute Between Greece and Turkey Concerning the Continental Shelf in the Aegean'. *American Journal of International Law*, Cilt 71, (1977), ss. 31-59;

³ Türkiye, Ege sorunlarının bir bütün olarak karşılıklı görüşmeler yolu ile çözülmesi görüşünü sık sık tekrarlamaktadır. Bunun özellikle vurgulandığı bir ortam, Türkiye'nin, Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak kabul edildiği 1999 AB Helsinki Zirvesi olmuştur. Türkiye, önüne konan şartlar arasında Ege sorunların yargı yolu ile çözülmesi maddesine şiddetle itiraz etmiş ve bu şartın bağlayıcı olmadığı güvencesinin verilmesi ile ancak adaylık teklifini kabul etmiştir.

⁴ Türkiye'nin sorunların uluslararası hukuk temelinde çözülmesine herhangi bir itirazı olmadığı açıkça bilinirken, bazı sebeplerle Ege sorunlarının çözümünün iki taraf arasındaki müzakereler çerçevesinde oluşturulmasını yeğlemektir. Bkz. Yücel Acer, *The Aegean Maritime Disputes and International Law* (Aldershot, Burlington, Singapore, Sydney: Ashgate Publication Co., 2003), ss. 50-53.

.....
: **Ege kıta sahanlığı**
: **sorununun hukuki bir**
: **temelde ve özellikle de**
: **uluslararası yargı yolu ile**
: **çözülmesi gittikçe daha**
: **güçlü bir ihtimal haline**
: **gelmektedir.**
:

uluslararası bir yargı organı tarafından uygulanmak durumunda değildir. Taraflar görüşmeler yolu ile sorunu çözerken çözümün temelini oluşturan prensipler pekala ilgili hukuk kuralları olabilecektir. İkinci olarak ise, Ege sorunlarının ve bu bağlamda Ege kıta sahanlığı sorununun hukuki bir temelde ve özellikle de

uluslararası yargı yolu ile çözülmesi gittikçe daha güçlü bir ihtimal haline gelmektedir. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği sürecinde, 2004 yılı sonundan itibaren, Ege sorunlarının yargı yolu ile çözülme şartının ön plana çıkacağı açıktır.⁵

Çalışmamızda, günümüze kadar oluşmuş uluslararası sınırlandırma hukuku kurallarının ve prensiplerinin Ege kıta sahanlığının sınırlandırılmasına ilişkin hukuki iddialardan hangisine daha yakınlık gösterdiği ortaya konmaya çalışılacaktır. Her ne kadar uluslararası mahkeme kararları, uluslararası hukukun bağlayıcı kurallarının doğduğu bir kaynak değilse de⁶ deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin oluşmuş genel nitelikli bağlayıcı hukuk prensipleri, uluslararası mahkeme kararlarınca uygulanmış ve büyük oranda açıklığa kavuşturulmuştur. Dolayısı ile tarafların iddialarının somut olarak değerlendirilmesi temelde UAD'nin ve kimi *ad hoc* nitelikli hakemlik mahkemelerinin günümüze kadar sonuçlandırmış oldukları deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin yargı kararlarına başvurmayı gerektirmektedir.

Çalışmamızda öncelikle, sorun üzerinde iki tarafın temel hukuki iddiaları ortaya konacak ve daha sonra günümüze kadarki yargı kararları ışığında ortaya çıkan somut sınırlandırma prensipleri tespit edilecektir. Sonuç olarak bu prensipler ışığında tarafların iddialarının hukuki geçerliliği genel bir biçimde değerlendirilebilecektir. Ege kıta sahanlığı sorununun hukuki temelde çözüm ihtimalinin özellikle son gelişmeler çerçevesinde arttığı hatırlanırsa bu çalışmanın, sorunun uluslararası yargı kararları temelinde hukuki açıdan bütüncül değerlendirilmesi ihtiyacına cevap vermeye yönelik olduğu açıkça görülebilir.

⁵ Bkz. Yücel Acer, 'Ege'de Diyalogla Çözüm Yakın mı?', *Liberal Düşünce*, Sayı 23, (2001), ss. 145-163.

⁶ Yüksel İnan, *Uluslararası Adalet Divanı'nın Yargı Yetkisi*, (Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 1982).

1. Tarafların Hukukî İddiaları

Hukuki anlamda 'kıta sahanlığı' kavramı 1940'lı yıllardaki gelişmeler ve özellikle de 1945 yılında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Truman tarafından yayımlanan bildiri ile ortaya çıkmış ve 1950'li yıllarda uluslararası hukukun bir parçası olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.⁷ Ege Denizi kıta sahanlığı alanlarının Türkiye ve Yunanistan arasında sınırlandırılmasına ilişkin sorunun ortaya çıkması 1970'li yılların başını bulmuştur.⁸ Sorunun gün yüzüne çıkışının görünen nedeni, Türkiye'nin, Kasım 1973'te Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na, Ege Denizi'nin doğusundaki bazı bölgeleri kapsayan 27 adet petrol arama ruhsatı vermesi⁹ ve 1974 yılı içerisinde de yeni ruhsatlar vermeye devam etmesidir.¹⁰

Temel olarak Yunanistan, Türkiye'nin araştırma yapacağını bildirdiği bölgelerden bir kısmının, bölgedeki Yunan adalarının¹¹ kıta sahanlıkları olduğunu ve bu nedenle de bu girişimin uluslararası hukuka aykırı olduğunu bildirerek itiraz etmiştir.¹² Türkiye ise bu tavrın uluslararası hukuk kurallarına uygun olduğunu iddia etmiştir. O zamandan günümüze taraflar, kendi pozisyonlarını desteklemek için kapsamlı hukuki argümanlar oluşturmuşlardır.

1.1. Yunanistan'ın Hukukî İddiaları

Sorunun ortaya çıktığı ilk yıllarda, her iki taraf da, kendi iddialarını desteklemek için bazı hukuki prensiplere dayanma yolunu seçmişlerdir. Çok genel olarak belirtildiğinde Yunanistan, 1958 yılında imzalanmış olan Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nde kabul edilmiş olan kıta sahanlığına ve bu alanların sınırlandırılmasına ilişkin maddelere dayanmıştır.

Sözleşmenin 1'inci maddesinin 1,b paragrafına göre kıta sahanlığı kavramının hangi alanları kapsadığı şu şekilde ifade edilmiştir:

⁷ D.P. O'Connell, *The International Law of the Sea*, Cilt 1, (Oxford: Clarendon Press, 1982), s. 470; H.W. Mouton, *The Continental Shelf*, (Lahey [The Hague]: Clarendon, 1952), s. 49; Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk. II. Kitap*, 2. Basım, (Ankara: Turhan Kitabevi, 1990), ss. 368-372.

⁸ Aslan Gündüz, 'Discord between Greece and Turkey over the Extent of their Continental Shelves in the Aegean', *Hellenic Studies*, Cilt 4, (1996), ss. 95-121.

⁹ Bkz. *Resmi Gazete*, 1 Kasım 1973.

¹⁰ Karar no. 7/8594, *Resmi Gazete*, 18 Haziran 1974.

¹¹ Yunanistan'ın ilgili notasında ismen belirtilen adalar şunlardır: Samothrace, Limnos, Aghios Eustaritos, Lesvos, Chios, Psara, and Antipsara, Note Verbale, 7 Şubat 1974, *The Aegean Sea Continental Shelf Case*, Pleadings, ss. 21-22.

¹² Bu konuda bir değerlendirme için bakınız, Hüseyin Pazarcı, 'Ege'deki Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri, Hukuki Açından', *Ege'de Deniz Sorunları Semineri*, (Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, 1984), ss. 79-93.

aşağıda belirtilecek iddiaları karşısında Yunanistan'ın özellikle vurguladığı nokta, Ege Denizi'nde adaların varlığı veya bu adaların çoğunun taraflardan birine ait olmasının veya Ege Denizi'nin yarı kapalı bir deniz olmasının, 1958 Sözleşmesi'nin 6'ncı maddesindeki 'özel şartlar' kapsamına girmediği ve dolayısı ile sınırın ortay hat olması gerektiğidir.¹⁵ Bu vurgunun önemli olduğunu belirtmek gerekir. Zira, gelişen sınırlandırma hukukunun sonuç itibarı ile sınırlandırmanın ilgili şartlar çerçevesinde hakkaniyete uygun sonuç doğurması gerektiğini kabul ediyor olması karşısında, Yunanistan, Ege'deki şartların, ortay hat dışında bir sınırlandırmayı gerektirmediğini savunmaktadır. Bir başka deyişle Yunanistan'a göre adalarla Türkiye ülkesi arasındaki ortay hat sınırı, hakkaniyete uygun sınırlandırma olarak kabul edilmelidir.

1.2. Türkiye'nin Hukukî İddiaları

Sorunun 1970'li yıllarda ortaya çıktığı ilk aşamalarda Türkiye'nin temel hukuki iddiası, Doğu Ege'deki Yunan adalarının tümünün, Türkiye'nin doğal kıta sahanlığı uzantısı veya yaygın tabiri ile doğal uzantısı üzerinde bulunduğu ve bu nedenle hiçbir kıta sahanlığına sahip olamayacakları idi. Bu iddianın temelini ise, UAD'nin 1969 yılı Kuzey Denizi davaları kararında, 'doğal uzantı' kavramına yaptığı vurgudur. Bu davada, Danimarka ve Hollanda, Almanya karşısında, her devletin kıta sahanlığı alanlarının kendisine yakın alanları kapsamı gerektiği iddiasına başvurmuşlardır. Yani, hiçbir devlet, başka bir ülkenin kıyısına daha yakın olan bir alanı kıta sahanlığı olarak elde edememelidir. İddia edilen bu 'yakınlık' (proximity) prensibi karşısında UAD, doğal uzantı kavramını vurgulamış ve asıl olanın yakınlıktan ziyade her devletin kendi doğal uzantısına kıta sahanlığı olarak sahip olması gerektiğini belirtmiştir.¹⁶ Türkiye, daha sonraki yıllarda, kıta sahanlığı davalarındaki genel eğilimlere uygun olarak, doğal uzantı prensibi üzerine yaptığı vurguyu azaltmış ve daha çok 'hakkaniyet prensipleri' ve 'hakkaniyete uygun çözüm' üzerinde vurgu yapmaya başlamıştır.

Bu yıllarda da ortaya konduğu gibi Türkiye'nin bir diğer temel iddiası, kıta sahanlığı sınırlandırmasında asıl olan şeyin sonuçta, hakkaniyet prensipleri ışığında bölgenin bütün ilgili özelliklerinin dikkate alınarak 'hakkaniyete uygun' bir sonucun bulunması olduğudur. Bu çerçevede Türkiye belirtmektedir ki, adaların kıta sahanlığı hakkına sahip olması, bu adaların sınırlandırma esnasında

¹⁵ Örneğin bkz. Yunanistan'ın BM Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'ndaki iddiaları. Doc. A/CONF.62/C.2/L.25, Off. Rec., III, s. 202. Ayrıca bkz. Yunanistan'ın açıklaması, UNCLOS III. Off. Rec., I, par. 27, s. 129.

¹⁶ Kuzey Denizi davaları, par. 37-59.

kıta sahanlığı hakkına sahip olacakları anlamına gelmemektedir. Zira bu adalara kıta sahanlığı verilmesi, hakkaniyete uygun olmayan bir sonuç yaratıyorsa, söz konusu adalar tümünden göz ardı edilebilirler.

Ege'de hakkaniyete uygun çözümlerle ilgili olarak Türkiye, ülkesine yakın Yunan adalarının varlığının ve Ege'nin kendine has diğer özelliklerinin dikkate alınmasını ve hakkaniyet prensipleri çerçevesinde bu adalara kıta sahanlığı verilmemesi gerektiğini savunmaktadır. Dikkate alınması gereken özellikler arasında Anadolu'nun doğal uzantısı, iki ülke arasında Lozan Antlaşmaları ile kurulmuş denge, Ege Denizi'nin nispeten dar bir deniz olması ve Türkiye'nin kıyı uzunluğu gibi faktörler belirtilmektedir.¹⁷ Sonuç itibarıyla Türkiye, Ege'de kıta sahanlığı sınırlandırma çizgisinin yaklaşık olarak Ege'nin ortasından geçen bir çizgi olması gerektiğini savunmaktadır.¹⁸

2. Uluslararası Yargı Kararları ve Kıta Sahanlığı Sınırlandırılmasına İlişkin Somut Prensipler

Uluslararası hukuk çerçevesinde, hem antlaşmalar hukuku hem de teamül hukukunda ortaya konduğu gibi, Ege Denizi'nde bazı temel nitelikli sınırlandırma prensipleri mevcuttur.¹⁹ Aşağıda belirtilecek bu prensipler, oldukça genel ve soyut niteliktedirler. Bu nedenle, bu prensiplerin herhangi bir sınırlandırma anlaşmazlığında nasıl uygulandığının tespiti günümüze kadar daha çok UAD'ye ve bu maksatla kurulmuş *ad hoc* hakemlik mahkemelerine düşmüştür. Günümüze kadar, doğrudan sınırlandırma anlaşmazlıklarına ilişkin 11 adet uluslararası yargı kararı verilmiştir.²⁰

Uluslararası bir mahkeme önüne gelmiş ilk sınırlandırma davası 1969 tarihli Almanya ile Hollanda ve Almanya ile Danimarka arasındaki Kuzey Denizi davalarıdır.²¹ Kıta sahanlığının sınırlandırılması meselesine

¹⁷ İddialar için bkz. 'Bern görüşmelerinde Türkiye temsilcisi Büyükelçi Suat Bilge'nin açıklamaları', Bern, 31 Ocak 1976, *The Aegean Sea Continental Shelf Case*, Pleadings, ss. 167-168.

¹⁸ Türkiye'nin sonuç itibarıyla bu çizgiyi savunduğu, 1970'li yıllarda TPAO'na verilen araştırma izinlerinin gösterildiği haritadan açıkça anlaşılmaktadır. Harita için bakınız, C. Arvanitopoulos ve A. Syrigos, *The International Legal Status of the Aegean Sea*, (Atina: Ministry of Press and Mass Media, Secretariat General of Information, 1998).

¹⁹ Sınırlandırmaya ilişkin uluslararası sözleşme maddeleri: 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi, Madde 6; 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, Madde 74 ve 83.

²⁰ Deniz alanları sınırlandırmasını da içeren 3 dava hâlâ yargı önündedir. Bunlar: *Territorial and Maritime Dispute* (Nicaragua v. Colombia), (2001-); *Maritime Delimitation between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea* (Nicaragua v. Honduras), (1999-).

²¹ *The North Sea Continental Shelf Cases*. (Federal Republic of Germany v. Denmark; Federal Republic of Germany v. Netherlands). Judgment of 20 February 1969, ICJ Reports, 1969, s. 2. Karar üzerine bir inceleme için, bakınız, E.D. Brown, 'The North Sea Continental Shelf Cases', *Current Legal Problems*, Cilt 23, (1970), ss. 187-215; R.Y. Jennings, 'The Limits of Continental Shelf Jurisdiction: Some Possible Implications of the North Sea Cases Judgment'. *International and Comparative Law Quarterly*, Cilt 18, (1969), ss. 819-832.

ilişkin diğer bir dava, 1976 yılında ad hoc uluslararası hakemlik mahkemesince karara bağlanmış olan İngiltere ile Fransa arasındaki sınırlandırma davası (İngiltere-Fransa davası) dır.²²

1980'li yıllar, bu konuya ilişkin davaların sayısının oldukça arttığı yıllar olmuştur. Tunus ve Libya tarafından UAD'ye sunulmuş kıta sahanlığı sorunu, mahkemece 1982 yılında karara bağlanmıştır (Tunus-Libya davası).²³ 1984 yılında Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nin UAD'ye sunduğu Maine Körfezi'ndeki kıta sahanlığının sınırlandırılması meselesi UAD'ce karara bağlanmıştır (Maine Körfezi davası).²⁴ Libya ile Malta arasındaki kıta sahanlığının sınırlandırılması meselesini UAD 1985 yılında (Libya-Malta davası) çözüme kavuşturmuştur.²⁵ Aynı yıl içerisinde karara bağlanan diğer bir kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge (MEB) alanlarının sınırlandırılması davası ise, Gine ile Gine-Bissau arasındaki sınırlandırma meselesidir (Gine-Gine-Bissau davası) ve iki tarafça bu amaç için kurulan ad hoc hakemlik mahkemesince karara bağlanmıştır.²⁶

Kanada ile Kanada kıyıları açığındaki denizaşırı Fransız adaları St. Pierre ve Miquelon arasındaki kıta sahanlığı ve MEB alanlarının sınırlandırılması meselesine ilişkin anlaşmazlık 1992 yılında ad hoc hakemlik mahkemesince karara bağlanmıştır.²⁷ Bir yıl sonra ise UAD, Danimarka'nın Greenland adası ile Norveç'in nispeten çok küçük adası

²² The Arbitration Between the United Kingdom of Great Britain and the Northern Ireland and the French Republic on the Delimitation of the Continental Shelf, (the United Kingdom v. the Republic of France). Decision of the Court of Arbitration, 30 June 1977; M. Nordquist, 'New Trends in the Law of the Sea', S.H. Lay and K.R. Simmonds, (der.), Documents, Cilt 8, (Londra: Oceana Publications, 1980) içinde, s. 283. Ayrıca bakınız, D.A. Colson, 'The United Kingdom-France Continental Shelf Arbitration', *American Journal of International Law*, Cilt 72, (1978), ss. 95-112.

²³ The Case Concerning *The Continental Shelf*, (Tunisia v. Libyan Arab Jamahiria). Judgment of 24 February 1982, ICJ Reports, 1982, s. 18. Ayrıntılı bir inceleme için bkz. L.L. Herman, 'The Court Giveth and the Court Taketh Away: An Analysis of the Tunisia-Libya Continental Shelf Case', *International and Comparative Law Quarterly*, Cilt 33, (1984), ss. 825-858; M.B. Feldman, 'The Tunisia-Libya Continental Shelf Case: Geographical Justice or Judicial Compromise?', *American Journal of International Law*, Cilt 77, (1983), ss. 219-238.

²⁴ The Case Concerning Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine (Canada v. United States of America), Judgment of 12 October 1984, ICJ Reports 1984, s. 246. Detaylı bir inceleme için bkz. J. Schneider, 'The Gulf of Maine Case: The Nature of an Equitable Result', *American Journal of International Law*, Cilt 79, (1985), ss. 539-577.

²⁵ The Case Concerning *the Continental Shelf*, (Libyan Arab Jamahiria v. Malta), Judgment of 3 June 1985, ICJ Reports, 1985, s. 13. Bir değerlendirme için bkz. A. Gündüz, 'Kıta Sahaneliği Hukukunda Yeni Gelişmeler: Libya/Malta Davası', *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3, (1986), ss. 5-25.

²⁶ The *Guinea-Guinea Bissau Maritime Delimitation Case*, Judgment of 14 February 1985, *International Law Reports*, Cilt 77, (1988), s. 636.

²⁷ The Case Concerning *the Delimitation of Maritime Areas Between Canada and the French Republic* (Canada v. the French Republic), Arbitration Decision, 10 June 1992. 31 ILM, (1992), s. 1145. Ayrıntılı inceleme için bkz. K. Highet, 'Delimitation of the Maritime Areas between Canada and France', *American Journal of International Law*, Cilt 87, (1993), ss. 452-464.

Jan Mayen arasındaki kıta sahanlığı ve MEB alanlarını sınırlandıran kararını vermiştir (Jan Mayen davası).²⁸ Diğer bir kıta sahanlığı ve MEB sınırlandırılma davası ise Eritre-Yemen davasıdır ve taraflarca oluşturulan *ad hoc* hakemlik mahkemesince 1999 yılı sonunda karara bağlanmıştır.²⁹ Karara bağlanan en son dava Katar ile Bahreyn arasındaki deniz alanlarının sınırlandırılmasına ve bazı egemenlik sorunlarının çözümüne ilişkin Katar-Bahreyn davasıdır.³⁰ Konumuzla ilgili en son karar UAD'nin Kamerun-Nijerya davası kararıdır.³¹ Ancak, bu davaya konu olan coğrafi alanda adaların bulunmaması, bu kararı Ege denizi açısından önemsiz kılmaktadır.

Şüphesiz ki uluslararası mahkemelerin önüne gelmiş ve karara bağlanmış sınırlandırma uyuşmazlıklarının ilgili olduğu coğrafi alanlar arasında fiziki benzerlikler mevcuttur. Bu coğrafi alanlar kimi özellikleri ile Ege Denizi'ndeki durumlara benzerlikler göstermektedir. Bu nedenle, daha önceki davalardaki yargı kararları, genel sınırlandırma prensiplerini açıklayan prensip ve metotlar oluşturmanın yanı sıra, ilgili alanların Ege Denizi'ne benzerliklerinden dolayı, Türkiye ve Yunanistan'ın iddialarına ve Ege kıta sahanlığı sınırlandırılmasına ilişkin önemli yansımalar içermektedirler.

2.1. Hakkaniyet Prensipleri ve Hakça Çözüm

1969 yılındaki Kuzey Denizi davalarında Hollanda ve Danimarka, sınırlandırma hukukunun eşit uzaklık çizgisinin uygulanmasını öngördüğünü ve bu sınırlandırmada da eşit uzaklık çizgisinin uygulanması gerektiğini iddia etmişlerdir. Almanya'nın 'konveks' biçimindeki kıyı çizgisi nedeniyle, eşit uzaklık çizgisi Almanya ya daha az kıta sahanlığı bırakacaktı.

1958 Sözleşmesi'nin ilgili 6. maddesi Almanya'nın taraf olmaması dolayısı ile bu davada uygulanamazdı ve ilgili teamül hukuku uygulan-

²⁸ The Case Concerning *Maritime Delimitation in the Area Between Greenland and Jan Mayen*. (Denmark v. Norway). Judgment of 14 June 1993, ICJ Rep., 1993, s. 38. Ayrıca bkz. M.D. Evans, 'Case Concerning *Maritime Delimitation in the Area Between Greenland and Jan Mayen* (Denmark v. Norway)' *International and Comparative Law Quarterly*, Cilt 43, (1994), ss. 697-705; J. Charney, 'Maritime Delimitation in the Area between Greenland and Jan Mayen', *American Journal of International Law*, Cilt 88, (1994), ss. 105-109.

²⁹ The *Arbitration between Yemen and Eritrea*. Second Phase: The Maritime Delimitation. The Award of 17 December 1999 of the Arbitration Court Established by Yemen and Eritrea. (Karar metni: <http://www.pcca.or/ER-YEMain.htm> (16.05.00)).

³⁰ *Maritime Delimitation and Territorial Questions Between Qatar and Bahrain* (Qatar v. Bahrain) Judgment of 16 March 2001. Bu davada çözüm bekleyen sorunlar Hawar adaları ve *Dibal* ve *Qit'at Jaradah* kayalıklarının hangi devlete ait olduğunun saptanması ve iki devlet arasında kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge dahil deniz alanlarının sınırlandırılmasıdır.

³¹ *Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria* (Cameroon v. Nigeria), (1994-2002). ICJ Reports, 2002.

malydı. Mahkeme, incelemesinin başlarında eşit uzaklık metodunun ya da prensibinin, uygulanması zorunlu bir hukuk kuralı olmadığını belirtmiştir. 1958 Sözleşmesi'nin ilgili maddesi henüz her devleti bağlayan bir yapılageliş (teamül) kuralı haline gelmemiştir.³²

Eşit uzaklık metodu ya da prensibinin zorunlu olmadığı anlayışı takip eden yargı kararlarında sıkça vurgulanmıştır. İngiltere-Fransa davasında Hakemlik Mahkemesi, her iki ülkenin de taraf olduğu 1958 Sözleşmesi'nin 6. maddesi ile teamül hukuku arasında bir fark olmadığını ve her iki hukukun da eşit uzaklık prensibinin uygulanmasını zorunlu kılmadığını vurgulamıştır.³³ 6. maddedeki 'eşit uzaklık' prensibi mutlak bir prensip değil ama 'eşit uzaklık-özel durumlar prensibi' olarak algılanmalıydı. Her ne kadar bu özel durumların ne olduğu maddede belirtilmemişse de, özel durumların varlığında bunlar dikkate alınarak uygun bir sınırlandırma metodu uygulanmalıydı.

İki veya daha çok devlet arasında herhangi bir kıta sahanlığı sınırlandırmasını eşit uzaklık prensibi düzenlemediğine göre, kıta sahanlığı sınırlandırmasını düzenleyen hukuk kuralı ya da kuralları neydi?

Kuzey Denizi davalarında UAD; kıta sahanlığı sınırlandırmasında zorunlu olarak uygulanması gereken hukuk kurallarının 'hakkaniyet prensipleri' (equitable principles) olduğunu belirtmiştir. Hatta mahkemeye göre, 1958 Sözleşmesi'nin 6. maddesindeki 'özel şartlar' (special circumstances) ibaresinin maddeye dahil edilmesinin asıl nedeni de sonuçta sınırlandırmanın asıl maksadının hakça bir çözüme varmak olduğundandı. Mahkeme, karşıt kıyılar arasındaki sınırlandırmanın çoğunlukla eşit uzaklık çizgisi olması gerektiğini belirtmişti ama bunun nedeni bu metodun zorunlu olmasından değil, karşıt kıyılar arasında çoğu kez hakkaniyeti sağlayan metodun bu olmasındandı.³⁴ Mahkeme, bunun kaynağının ise hem kıta sahanlığına ilişkin, Truman Bildirisi gibi ilk bildirilerdeki sınırlandırmaya ilişkin ilkeler, hem de kıta sahanlığı kavramının hukuki özellikleri olduğunu belirtmiştir. Mahkeme kıta sahanlığı sınırlandırmasını 'bütün ilgili şartları dikkate alarak hakkaniyet prensiplerinin uygulanması ile hakkaniyete uygun bir çözümün bulunması' olarak ifade etmiştir.³⁵

³² Mahkeme vurgulamıştır ki, Uluslararası Hukuk Komisyonu, eşit uzaklık prensibini yapılageliş değeri kazanmış olarak değerlendirmemiştir. *Kuzey Denizi* davaları, par. 49-53.

³³ *İngiltere-Fransa* davası, par. 70. Ayrıca bkz. *Tunus-Libya* davası, par. 109.

³⁴ *Kuzey Denizi* davaları, par. 57. Ayrıca bkz. par. 50, 51, 83.

³⁵ Mahkeme bunu şöyle ifade etmiştir: 'The delimitation is to be affected by agreement in accordance with equitable principles, and taking account of all the relevant circumstances', par. 101(C).

Sınırlandırmanın, bütün ilgili şartları dikkate alarak hakkaniyet prensipleri temelinde yapılması gereği ve 1958 Kıta Sahanelığı Sözleşmesi'nin 6. maddesindeki sınırlandırma kuralının sonuçta hakkaniyete uygun çözümlü amaçladığı yargı kararlarında tartışmasız bir biçimde kabul edilmiş ve vurgulanmıştır. Bu kararlarda dikkati çeken gelişme ise, sınırlandırmaya ilişkin prensibin bir miktar vurgu değıştirmesi olmuştur. Kararlarda hakkaniyet prensiplerinin yanısıra, 'hakça çözümlü' (equitable result) en az aynı önemde vurgulanmıştır. ABD ve Kanada arasındaki Maine Körfezi davasında UAD, sınırlandırmanın hakkaniyet prensipleri ve bölgenin coğrafi ve diğer özellikleri çerçevesinde bir hakça çözümlü oluşturacak sınırlandırma metotları çerçevesinde yapılması gerektiğini belirtmiştir.³⁶ Libya-Malta davasında, UAD yine hakça çözümlü sıkça vurgulanmıştır.³⁷

2.2. Coğrafyanın Üstünlüğü Prensibi

Sınırlandırmanın hakkaniyet prensipleri temelinde ve bütün ilgili unsurların dikkate alınarak yapılması kuralı uluslararası hukuka tartışmasız bir biçimde yerleşmiştir. Lâkin halen devam eden tartışma konusu, hakkaniyet prensiplerinin neler olduğudur. Uluslararası deniz hukukunda, çerçevesi çizilmiş ve tanımlanmış bir hakkaniyet prensipleri seti mevcut mudur? Hukukun objektif prensipler sağlamasının vazgeçilmez bir unsur olduğu düşünüldüğünde, hakkaniyet kavramının, sosyal bilimlerde kullanıldığı nispi niteliğinden öte objektif ve genelgeçer bir biçimde tanımlanmış bir hukuki içeriğe sahip olması gerekir.

Hakkaniyet prensiplerinin neler olduğu sorusunun yanıtı, deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin uluslararası yargı kararlarında büyük oranda verilmiş gözükmektedir. Birçok yargı kararında belirtilmiştir ki, herhangi bir sınırlandırma işleminde, aralarından duruma uygun olan prensiplerin seçilebileceği bir hakkaniyet prensipleri seti mevcuttur.³⁸

³⁶ *Maine Körfezi davası*, par. 112.

³⁷ *Libya-Malta davası*, par. 45. Ayrıca bkz. *İngiltere-Fransa davası*, par. 83; *Tunus-Libya davası*, par. 70; *Jan Mayen davası*, par. 54; *Kanada-Fransa davası*, par. 70. Bu gün yürürlükteki en kapsamlı Deniz Hukuku sözleşmesi olan 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 83. Maddesi, kıyıları karşıt ya da bitişik olan devletler arasında sınırlandırma uluslararası hukuk temelinde 'hakça bir çözümlü ulaşmak maksadı ile yapılır' demektir.

³⁸ *Libya-Malta davası*, par. 46; *Maine Körfezi davası*, par. 88; *Eritre-Yemen davası*, par. 103.

Yargı kararlarında ön plana çıkarılan prensip 'coğrafyanın üstünlüğü' prensibidir. Kuzey Denizi davalarında bu prensip Mahkemece, 'coğrafyanın yeniden şekillendirilmesi söz konusu olamaz' biçiminde ifade edilmiştir.³⁹ İngiltere-Fransa davasında 'eşit uzaklık ya da başka herhangi bir sınırlandırma metodunun uygunluğunu coğrafi şartlar belirler' biçiminde özetlenmiştir.⁴⁰ Tunus-Libya davası kararında 'kara denize hakimdir' şeklinde ifade edilmiştir.⁴¹ Libya-Malta davası kararında ' tarafların kıyıları başlama çizgisini oluşturur' ifadesi kullanılmıştır.⁴²

Hem kıta sahanlığı hem de MEB alanlarının tek bir davada sınırlandırıldığı kararlarda da coğrafyanın üstünlüğü prensibi aynı şekilde ön plana çıkarılmıştır. Kanada-Fransa davasında mahkeme, coğrafi unsurların sınırlandırmanın merkezini oluşturduğunu ifade etmiştir.⁴³ Jan Mayen davasındaki kararda benzeri bir biçimde mahkeme sınırlandırmanın, ilgili alanın coğrafi çerçevesine dayandığını belirtmiştir.⁴⁴ Katar-Bahreyn davasında UAD, kara denize hakimdir prensibini tekrarlamış ve bu prensibin devletin kara ülkesi üzerindeki egemenliğinin bir sonucu olduğunu vurgulamıştır.⁴⁵

Coğrafyadan kasıt, iki ülke arasında sınırlandırmaya konu olan alandaki anakara coğrafyasıdır. Bu bağlamda en önemli unsur, anakara kıyılarının uzunluğudur ve kural olarak kıyı uzunluğu, elde edilecek deniz alanını belirleyen en önemli coğrafi faktör olarak belirmektedir.⁴⁶ Bir başka önemli coğrafi unsur, kıyı çizgisi üzerindeki kıvrımlar, girintiler ve çıkıntılardır. Kuzey Denizi davaları kararında açıkça belirtildiği gibi, dikkate alınacak coğrafi şekiller, bölgenin coğrafi yapısı çerçevesinde önemsiz sayılmayacak unsurlar olmalıdır.⁴⁷ Katar-Bahreyn davasında UAD, iki ülkenin kuzey kıyılarının uzunluk ve şekil açısından benzer olduğunu belirtmiş ve sadece Bahreyn kıyısında Fasht al Jarim'in denize doğru bir çıkıntı olduğunu ama bunun da bölgenin coğrafi çerçevede önemsiz bir unsuru olduğundan göz ardı edilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁸

³⁹ *Kuzey Denizi davaları*, par. 91.

⁴⁰ *İngiltere-Fransa davası*, par. 96.

⁴¹ *Tunus-Libya davası*, par. 73.

⁴² *Libya Malta davası*, par. 47.

⁴³ *Kanda-Fransa davası*, par. 24.

⁴⁴ *Jan Mayen davası*, par. 51-53.

⁴⁵ *Katar-Bahreyn davası*, par. 185.

⁴⁶ Aşağıda değinilecek 'oransallık prensibi' bunu açıkça ifade etmektedir. *İnfra*, 2.4.

⁴⁷ *Kuzey Denizi davaları*, par. 57, 98.

⁴⁸ *Katar-Bahreyn davası*, par. 247.

İşte bu unsurlar, bir sınırlandırma eyleminde, başlangıç ve daha sonra çok az değişecek olan 'temel' sınırlandırma çizgisini belirleyen unsurlardır. Neredeyse bütün sınırlandırma davalarında mahkemeler, sınırlandırma işlemine başlarken önce iki anakara ülkesi arasında, anakara ülkelerinin coğrafi özelliklerini yansıtan bir sınırlandırma çizgisi belirlemişler veya en azından böyle bir çizgiyi referans noktası kabul etmişleridir. Bu sınırlandırma çizgisi hem başlangıç çizgisini, hem de dikkate alınan diğer unsurlarca az değiştirilecek temel sınırlandırma çizgisini oluşturmuştur. Bu sınır çoğu kez, iki anakara ülkesinin coğrafi ilişkisini en iyi yansıttığı için iki ülke arasındaki eşit uzaklık çizgisi olmuştur.

İngiltere-Fransa davasında mahkeme, önce İngiltere ve Fransa arasında bir ana sınırlandırma çizgisi belirlemiş ve bu çizginin Fransa tarafında kalan İngiliz Kanal adalarına sadece sınırlı bir kıta sahanlığı vermiştir. Zira, bu adaların varlığı, iki ülke arasındaki coğrafi dengeyi bozan bir özellik göstermekteydi.⁴⁹ UAD'ce Libya-Malta davasında mesafe prensibine yapılan vurgu sonuçta sınırlandırmaya, kıyı coğrafyasını en iyi yansıtan eşit uzaklık çizgisi ile başlanmasına yol açmıştır.⁵⁰ Jan Mayen davasında mahkeme, sınırlandırmaya eşit uzaklık çizgisi ile başlamış ve bunun da coğrafyanın üstünlüğünden kaynaklandığını belirtmiştir.⁵¹ Maine Körfezi davasında da mahkeme açıkça, anakaralar arasındaki eşit uzaklık çizgisi ile başlanması gerektiğini zira bunun, söz konusu alanın coğrafi özelliğini en iyi yansıttığını belirtmiştir.⁵² Katar-Bahreyn davasında UAD aynı yöntemi izlemiştir.⁵³ Sadece Eritre-Yemen davasında, eşit uzaklık çizgisi ile başlanmamıştır. Zira üzerinde her iki tarafın da anlaşığı bir tarihi çizgi mahkeme için başlangıçta temel sınırlandırma çizgisi olarak kabul edilmiştir.⁵⁴

2.3. Diğer Faktörlerin Dikkate Alınmasına İlişkin İlkeler

Sınırlandırmada hakkaniyetin sağlanmasının, sadece coğrafi unsurların dikkate alınması ile sağlanamayacağı ve diğer bütün ilgili unsurların dikkate alınması gerektiği uluslararası yargı kararlarında

⁴⁹ İngiltere-Fransa davası ile Ege kıta sahanlığı sorunu arasında bir karşılaştırma için, bkz. Yücel Acer, 'İngiltere-Fransa Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Davası: Ege Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Uyuşmazlığına Yansımalar', içinde Sedat Laçiner (der), *Bir Başka Açıdan İngiltere*, (Ankara: ASAM, 2001), ss. 285-321.

⁵⁰ *Libya-Malta* davası, par. 51, 63, 65.

⁵¹ *Jan Mayen* davası, par. 42-44, 49-51, 59, 64.

⁵² *Maine Körfezi* davası, par. 188, 205.

⁵³ *Katar-Bahreyn* davası, par. 231.

⁵⁴ *Eritre-Yemen* davası, par. 139-164.

ayrıca vurgulanmıştır. Gerçekten hakkaniyete uygun bir sınırlandırma yapılması için diğer unsurların da dikkate alınması gerekmektedir.⁵⁵

1969 yılında UAD, dikkate alınacak unsurlara hukuki bir sınır olmadığını belirtmişti⁵⁶ ancak, takip eden bütün yargı kararlarında, dikkate alınacak unsurların sadece kıta sahanlığı ve/veya münhasır ekonomik bölge kavramları ile 'ilgili' olması gereği kabul edilmiştir.⁵⁷

Yargı kararlarına göre, bu ilgili unsurlardan başta geleni, bölgede mevcut adalar ve diğer coğrafi formasyonlardır. Yukarıda belirtildiği gibi uluslararası hukuk adalara kıta sahanlığına sahip olma hakkını açıkça tanımıştır lakin iddiaların aksine bu adaların sınırlandırma esnasında anakara ülkeleri ile aynı statüde oldukları manasına gelmemektedir. Bir başka deyişle sınırlandırmada adalar söz konusu olduğunda, sahip olma ile sınırlandırma arasında kesin bir ayırım söz konusudur. Sonuçta adalar, coğrafi konumları, ekonomik ve sosyal nitelikleri gibi sahip oldukları unsurlar çerçevesinde sınırlandırma çizgisini ya hiç etkilememekte, ya da sınırlı bir biçimde etkilemektedirler.

Kendi ülkesinin kıyılarına daha yakın adaların rolü ile ilgili örnek Tunus-Libya davasında Tunus'un Kerkennah adalarıdır. Bu adaya mahkeme yarım etki (*half-effect*) tanımıştır.⁵⁸ Gine-Gine Bissau davasında mahkeme, kıyı uzunlukları belirgin bir biçimde farklı olmayan, kıyı şekilleri benzer olan iki taraf arasındaki sınırlandırmada bu tür adaların sınırı önemli bir derecede etkilemelerine izin verilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁵⁹

Eritre-Yemen davasında, mahkeme, Dahlak adalarına önemli bir etki tanıırken, daha güneydeki kıyı adalarını tümünden göz ardı etmiştir. Özellikle kurak ve sosyal hayata elverişsiz olmaları sebebi ile Yemen'in Jabal al-Tayr ve Zubayr adalarına hiç etki verilmemiştir.⁶⁰ Tunus-Libya davasında, mahkeme, bölgedeki unsurların daha önemli olduğunu belirterek, Tunus'un Jerba adasını tümünden göz ardı etmiştir.⁶¹ Gine-Gine Bissau davasında mahkeme, Alcatraz adalarının kuzey kesimlerine doğru bu adalara, 12 millik karasularının ötesinde hiç kıta sahanlığı veya münhasır ekonomik bölge vermemiştir.

⁵⁵ Örneğin, *Tunus-Libya* davası, par. 81; *Gine-Gine Bissau* davası, par. 112. Bu konuda değerlendirmeler için bkz. J. Charney, 'Progress in International Maritime Boundary Delimitation Law', *American Journal of International Law*, Cilt 88, (1994), s. 245; L.L. Herman, s. 835.

⁵⁶ *Kuzey Denizi* davaları, par. 93.

⁵⁷ Örneğin, *Libya-Malta* davası, par. 48.

⁵⁸ *Tunus-Libya* davası, par. 128.

⁵⁹ *Gine-Gine Bissau* davası, par. 244.

⁶⁰ *Eritre-Yemen* davası, par. 148.

⁶¹ *Tunus-Libya* davası, par. 79.

Kendi ülkesinin kıyılarının hemen yakınında yerleşmiş bu tür kıyı adaları bazen sadece, deniz alanlarının ölçümüne esas oluşturan kıyı çizgisinin oluşturulmasında bir etki sahibi olmaktadır. Ama çoğu kez kıyı çizgisini tam buldukları yer kadar değil daha az etkilemelerine izin verilmekte yani sınırlı bir etki tanınmaktadır. İngiltere-Fransa davasında, İngiltere'nin kıyı adası Scilly Isles ile Fransa'nın kıyı adası Ushant, kıyı çizgisi oluşturmada tam etki verildikleri taktirde hakkaniyete aykırı sonuç doğuracaklarından, kıyı çizgisini ancak kısmen etkilemelerine izin verilmiştir.⁶²

Bir ülkenin, başka bir ülkenin kıyılarına yakın adalarının, sınırlandırmadaki rolü İngiltere-Fransa davasında gündeme gelmiştir. İngiltere'nin Kanal adaları sınırlandırma sonucunda sadece 12 mil genişliğinde bir çerçevelenmiş (enclave) kıta sahanlığına sahip olabilmişlerdir. Şayet bu adalara taraflarca daha önceden 12 mil genişliğinde münhasır balıkçılık bölgesi tanınmış olmasa idi, bu rakam daha küçük de olabilirdi. Bu tür adalar için mahkeme, coğrafi konumlarının, kıta sahanlığı elde etmeleri açısından ciddi bir negatif unsur oluşturduğunu belirtmiş.⁶³ Bu davada, bu adaların ihmal edilmemelerinin sebebi, sosyal ve ekonomik açıdan önemli oluşları ve İngiltere'den kısmen ayrı bir statüye sahip olmalarıdır.⁶⁴

Belirtmek gerekir ki, bir başka devletin kıyılarına yakın olmayan, ama iki ana kıta arasındaki eşit uzaklık çizgisi dikkate alındığında hâlâ diğer ülkeye yakın olan adaların durumu son zamanlara kadar gündeme gelmemiştir. Ancak bu adaların sınırlandırmadaki rolünün de, diğer konumdaki adalar için etkili olan faktörler çerçevesinde değerlendirileceğini tahmin etmek mümkündür. Bu çerçevede Katar-Bahreyn davasındaki Bahreyn'e ait Qit'at Jaradah adasının durumu bir örnek oluşturmuştur. Bu adanın, iki ülke arasındaki eşit uzaklık çizgisi civarında bulunan küçük ve sosyal hayata elverişsiz bir doğal yapıya sahip olduğu vurgulanmıştır. Mahkeme, bu özellikleri ile bu adaya, böl-

genin özellikleri çerçevesinde düşünülüğünde bir etki tanımının hakkaniyete uygun olmayacağını belirtti ve bu adaları ihmal etti.⁶⁵

Adalar dışında dikkate alınması gereken bir başka unsur, deniz tabanının jeolojik ve jeomorfolojik özellikleridir.

⁶² İngiltere-Fransa davası, par. 243.

⁶³ İbid., par. 183, 187, 192.

⁶⁴ İbid., par. 184.

⁶⁵ Katar-Bahreyn davası, par. 219.

jeomorfolojik özellikleridir. Kuzey Denizi davalarında UAD, 'doğal uzantı' (natural prolongation) kavramına o derece vurgu yapmıştır ki, sınırlandırmada önemli olanın her iki tarafın doğal uzantılarının kendilerine verilmesi olduğu gibi bir sonuç doğmuştur.⁶⁶

Fakat, bir sonraki dava olan İngiltere-Fransa davasında Hakemlik Mahkemesi, doğal uzantı faktörünün mutlak bir rolü olamayacağını belirtmiştir. Aynı görüş, Kanada-Fransa davasında⁶⁷ Tunus-Libya⁶⁸ ve Libya-Malta⁶⁹ davalarında tekrarlanmıştır. Doğal uzantı faktörünün sınırlandırma çerçevesinde etkisinin azalması iki sebebe dayandırılmıştır. Birincisi, hukuki manada kıta sahanlığı kavramının ve ilgili hakların temelini artık doğal uzantı kavramından ziyade mesafe faktörü oluşturmaktadır. İkincisi ise, günümüzde sınırlandırma sürecinde çoğu kez sadece kıta sahanlığı sınırlandırması değil, tek bir sınırlandırma çizgisi ile hem kıta sahanlığının hem de münhasır ekonomik bölge sınırlandırması söz konusu olmaktadır. Bu durumda, sadece kıta sahanlığı açısından bir miktar önem taşıyan ama münhasır ekonomik bölge kavramı ile bir ilgisi olmayan jeolojik öğeler sınırlandırma esnasında neredeyse tamamen etkisini yitirmektedirler.⁷⁰

Sonuç olarak, tespit edilebilseler dahi, jeolojik ve jeomorfolojik öğeler sınırlandırma çerçevesinde diğer ikincil nitelikli ilgili faktörlerle birlikte değerlendirilmektedirler ve mutlak değil ancak nispi bir etki sahibi olmaktadır.

Sınırlanılacak alanlardaki doğal kaynaklar dikkate alınması gereken bir diğer ilgili faktördür. Varlığı bilinen doğal kaynakların sınırlandırmada dikkate alınacağı yargı kararlarında kesin bir biçimde kabul edilmiştir. Bu faktörler canlı türler olabileceği gibi madenler ve diğer mineral kaynaklar olabilmektedir. Münhasır ekonomik bölge sınırlandırması söz konusu olduğu zaman, akıntı ve rüzgardan enerji elde etme gibi doğal unsurlar da ilgili faktörler arasında yer almaktadır.

Yargı kararlarından ortaya çıkan sonuç, bölgedeki mevcut doğal kaynakları ağır bir biçimde orantısız paylaştıran bir sınırlandırma çizgisinin hakkaniyete uygun bir sınır olarak kabul edilemeyeceğidir.⁷¹

⁶⁶ Mahkeme şu ifadeyi kullanmıştır: 'sınırlandırma, hakkaniyet prensipleri doğrultusunda bir antlaşma ile bütün ilgili faktörleri dikkate alarak ve mümkün olduğunca her iki tarafın kara ülkelerinin denize ve deniz altına doğal uzantısını oluşturan kıta sahanlığının bütün kesimlerinin her bir ülkeye bırakılmasının sağlayacak şekilde yapılmalıdır', par. 101.

⁶⁷ Kanada-Fransa davası, par. 47.

⁶⁸ Tunus-Libya davası, par. 98.

⁶⁹ Libya-Malta davası, par. 61.

⁷⁰ Bakınız, Kanada-Fransa davası, par. 47; Gine-Gine Bissau davası, par. 116.

⁷¹ Kanada-Fransa davası, par. 84; Jan Mayen davası, par. 73, 74.

Kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge kavramlarının asıl varlık sebebinin bu doğal kaynaklar üzerinde kıyı devletine münhasır haklar sağlamak olduğu hatırlanırsa bu sonuç şaşkıncı olmamalıdır. Eritre-Yemen davasında, ülkelerin balıkçılığa bağımlılıkları mahkemenin kararında önemli bir rol oynamıştır. Bu etkinin bir diğer nedeni de, balıkçılık üzerindeki tarihi hakların korunması çabası olduğu söylenebilir.⁷² Jan Mayen davasında mahkeme, bölgedeki caplin türü balıkçılık alanlarının dengeli dağılımına büyük önem vermiş ve sınırlandırma çizgisinde bu maksatla ayarlamalar yapmıştır. Katar-Yemen davasında UAD, denizden inci çıkarma uğraşının artık sona ermiş olması nedeni ile bu unsuru dikkate almamıştır ama şayet sona ermemiş olsaydı dikkate alınması gereken bir unsur olacağını da belirtmiştir.

Ancak, ülkelerin birbirlerine göre nispi ekonomik gelişmişlik seviyeleri sınırlandırmada dikkate alınan bir unsur değildir. Yargı kararlarında bu gibi unsurların zamanla değişken ve oldukça göreceli kavramlar oldukları vurgulanmıştır.⁷³ Ancak, yukarıda belirtildiği gibi, adaların dikkate alındığı durumlarda, bu adaların ekonomik ve sosyal durumları, denize bağımlılıkları, adaların sınırlandırmadaki etkilerinin belirlenmesinde önemli yer tutmaktadır.

Son olarak, bölgedeki mevcut veya muhtemel sınırlar da, iki devlet arasındaki sınırlandırmayı etkileyen faktörlerdendir. Örneğin, Tunus-Libya davasında, UAD, taraflarla üçüncü devletler arasındaki sınırlandırma durumlarını da dikkate almıştır.⁷⁴ Yine bu davada ve Eritre-Yemen davasında, tarafların balıkçılık veya petrol arama ruhsatı alanları gibi daha önceden başka nedenlerle belirledikleri sınırlar da dikkate alınmıştır.

Deniz savunma ve güvenlik unsurların, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge kavramları ile ilgilerinin azlığı nedeni ile sınırlandırmada, sınır çizgisini şu ya da bu biçimde değiştirecek bir etkiye sahip olmayacakları yargı kararlarında belirtilmiştir.⁷⁵ Kuzey Denizi davalarında UAD, bu faktörlerin sınırlandırma çizgisini etkileyen değil ancak desteklen ya da güçlendiren unsurlar olacağını belirtmiştir. Libya-Malta davasında da divan, bu unsurların sınırlandırmaya tamamen alakasız olmadığını belirtmesine rağmen bunların sınırı etkileyen

⁷² Eritre-Yemen davası, par. 74. Ayrıca, par. 62, 63.

⁷³ Tunus-Libya davası, par. 106; Libya-Malta davası, par. 50; Jan Mayen davası, par. 73, 76.

⁷⁴ Tunus-Libya davası, par. 96, 117.

⁷⁵ Kuzey Denizi davaları, par. 188.

unsurlar olabileceğinden bahsetmemiştir.⁷⁶ Gine-Gine-Bissau davasında mahkeme, bu unsurları, yukarıdaki faktörler çerçevesinde vardığı sonucu destekleyici unsurlar olarak değerlendirmiştir.⁷⁷ İngiltere-Fransa davasında mahkeme, bu unsurların sınırlandırmaya negatif ya da pozitif bir etkisi olmayacağını belirtmiştir.⁷⁸

2.4. 'Oransallık' ve 'Kapatmama' İlkeleri

Şu ana kadar üzerinde durulan ilkeler, sınırlandırmanın belirli bir hukukî çerçeve içerisinde yapıldığını ve bu çerçeveye göre coğrafi unsurların sınırlandırma çizgisini temel olarak belirlediğini, belirli bazı ilgili faktörlerin ise, hakkaniyet sağlanması açısından bu sınır üzerinde kısmi etkiler sağladıklarını ortaya koymuştur. Ayrıca, coğrafya kavramından özellikle anakara coğrafyasının anlaşılması gerektiğinin yargı kararlarında açıkça ortaya konduğu da belirtilmiştir. Ancak, bu hukuksal çerçeve içerisinde bazı faktörlerin birbirine oranla sınırlandırma üzerindeki etkilerinin ne olacağı, ve ayrıca hakkaniyeti bozmadan ne dereceye kadar etkili olacakları net bir biçimde belirlenmiş değildir.

Yargı kararlarında bu konuları düzenleyen bazı prensipler ortaya konmuştur. Bu prensiplerden birincisi 'oransallık prensibi' (proportionality) dir. Bu prensibe göre, sınırlandırma sonuç itibarıyla iki devletin kıyı uzunlukları arasındaki oran ile bu ülkelere verilen kıta sahanlıkları ve/veya münhasır ekonomik bölge alanları arasındaki oranın birbirine yakın olması gerekir. Dolayısı ile oransallık, yukarıdaki çerçeve ile sonuçlanan sınırlandırmanın hakkaniyete uygunluğunu test eden bir nihai kontrol prensibi işlevi görmektedir. Sonuç itibarıyla bir faktör, kıyı uzunlukları arasındaki oranın sınırlandırmaya yansımaları önemli ölçüde değiştirecek bir etkiye sahip olamayacaktır. Olduğu takdirde, o sınırlandırma çerçevesinde hakkaniyeti sağlayan bir metot olarak değerlendirilmemelidir.⁷⁹ Sınırlandırmada anakara coğrafyasının üstünlüğü hatırlanırsa, bunun oldukça mantıklı bir prensip olduğu kabul edilmelidir.

Benzeri nitelikteki bir başka prensip ise 'kapatmama' (*non-encroachment*) prensibidir. Özellikle kıta sahanlığı genişliğinin tespitinde mesafe unsurunun kabul edilmesiyle birlikte, sınırlandırma

⁷⁶ *Libya-Malta* davası, par. 51.

⁷⁷ *Gine-Gine-Bissau* davası, par. 124.

⁷⁸ İngiltere-Fransa davası, par. 188. Bu konuda bir değerlendirme için bkz. D.A. Colson, 'The United Kingdom-France Continental Shelf Arbitration', *American Journal of International Law*, Cilt 72, 1978, s. 103.

⁷⁹ Örneğin, *İngiltere-Fransa* davası, par. 182.

çizgisinin, her ülkeye, kıyılarına yakın alanların bırakmasını sağlaması gerektiği kabul edilmiştir. Yani bir ülkenin yakındaki deniz alanını bir başka ülkeye vermekle sonuçlanan bir sınırlandırma metodunun hakkaniyete aykırı olduğu vurgulanmıştır.⁸⁰ Örneğin Kanada-Fransa davasında, Mahkeme, Fransız adalarına güneydoğu yönünde uzanacak bir deniz alanı vermemiştir. Gerekçe olarak da bu durumun, Kanada kıyılarının denize alanlarını keseceğini (*cut-off*) göstermiştir.⁸¹

Fakat, yinede belirtmek gerekir ki, hem oransallık hem de kapatma prensipleri mutlak bir biçimde uygulanmamaktadır. Zira, sınırlandırma çizgisi, sadece anakara kıyı uzunluklarını tam yansıtan bir çizgi olsaydı diğer ilgili faktörlere bir rol tanınmamış olacak ve hakkaniyet sağlanamamış olacaktı. Veya, bir anakaranın deniz alanını ne pahasına olursa olsun kesmeme durumu, sonuçta o bölgenin şartları bütün olarak değerlendirildiğinde hakkaniyete aykırı sonuç doğurabilecektir. Bu nedenlerle, bu prensipleri, adalara verilecek etki de dahil olmak üzere, belirtilen ilgili faktörlere ne dereceye kadar etki tanınacağını belirleyen 'genel nitelikli' prensipler olarak değerlendirmek gerekmektedir.

3. Yargı Kararları ve Ege Kıta Sahanelığı Sınırlandırmasına Yansımaları

Deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin uluslararası yargı kararlarını, sınırlandırmayı düzenleyen genel ilkelerin yorumu ve somut durumlara uygulanması açısından değerlendiren incelememizden Ege Denizi'ndeki kıta sahanlığına ilişkin önemli sonuçlar çıkmaktadır.

Öncelikle, sınırlandırmada eşit uzaklık ilkesi değil hakkaniyet prensiplerinin uygulanması zorunlu olduğuna göre, Ege Denizi'ndeki sınırlandırma, ister ikili antlaşma ile olsun ister bir uluslararası mahkeme vâsıtası ile yapılsın,⁸² hakkaniyet prensipleri çerçevesinde ve hakkaniyete uygun bir çözüm sağlamak temelinde yapılmalıdır. Dolayısı ile, özellikle 1970'lerde Yunanistan'ın eşit uzaklık ilkesine yaptığı vurgu günümüzde hukuki olarak bir geçerliliğe sahip gözükmemektedir.

İkinci olarak, hakkaniyet prensiplerinin temel olarak anakara coğrafyasına üstünlük tanıdığından hareketle, Ege Denizi'nde, öncelikle ve temel olarak dikkate alınması gereken unsurların adalar değil,

⁸⁰ Örneğin, *Maine Körfezi* davası, par. 92, 98.

⁸¹ *Kanada-Fransa* davası, par. 70.

⁸² Bu konuda bir inceleme için bkz. A. Gündüz, 'A Tentative Proposal for Dealing with the Aegean Disputes', B. Öztürk (der.), *The Aegean Sea 2000*, (İstanbul: Turkish Marine Research Foundation, 2000) içinde, ss. 165-169.

anakaraların coğrafi özellikleri olduğu açıktır. Bu coğrafi özelliklerin başında da iki ülkenin kıyı uzunlukları ve kıyı yapısı gelmektedir. Ege'de iki ülke kıyı uzunlukları, adalar hariç tutulduğunda dengeli gözükme-
tedir.⁸³ Kıyı coğrafyası özellikleri açısından her iki ülke de önemli
sayılacak girinti ve çıkıntılara sahipse de bunlar dengeli ve karşılıklı
gözükmektedir.⁸⁴ Dolayısı ile, Yunanistan'ın adaların kıta sahanlığına
sahip olma hakları ile sınırlandırmadaki rolleri arasında bir ayırım yap-
madan, Ege'de sınırlandırmanın adalar ve Türkiye ülkesi arasında eşit
uzaklık çizgisi olması gerektiği iddiası hem hukuki dolayısı ile hem de
fiziki verilere ters düşmektedir.

Öte yandan, hem oransallık hem de kapatmama prensipleri de, özel-
likle Doğu Ege'deki Yunan adalarının kıta sahanlığına sahip olma-
malarını gerektirmektedir. Mevcut 6 mil karasuları genişliği durumun-
da, bu adaların karasuları sebebi ile Yunanistan zaten Ege Denizi'nin

.....
Özellikle Doğu Ege
adalarının kıta
sahanlıklarına sahip
olmaları kabul
edildiğinde, Türkiye'nin
fiilen kıta sahanlığına
sahip olma imkânı
ortadan kalkacaktır.

 Türkiye'ye oranla önemli bir oranını elinde bulundurmaktadı-
 r.⁸⁵ Özellikle Doğu Ege adalarının kıta sahanlıklarına sahip olmaları kabul edildiğinde, Türkiye'nin fiilen kıta sahanlığına sahip olma imkanı ortadan kalkacaktır. Bu da Türkiye'nin kıyı uzunluğu ile elde edeceği deniz alanı arasında hakkaniyete açıkça ters bir orantısızlık yaratacaktır. Oysa, bu adalar göz ardı edildiğinde dahi, adaların karasuları dolayısıyla Yunanistan, Ege Denizi'nin büyük bir oranını elinde bulunduracaktır.⁸⁶

⁸³ Şayet adaların kıyı uzunlukları dikkate alınmazsa, Türkiye Ege'de 2,800 km civarında bir kıyı uzunluğuna sahipken, Yunanistan 2,400 km civarında bir kıyı uzunluğuna sahiptir. Adalar dahil olduğunda Türkiye'ye ilişkin rakam önemli bir değişiklik göstermezken Yunanistan'ın Ege'deki kıyı uzunluğu yaklaşık 10,000 km civarına çıkmaktadır. *Statistical Yearbook of Greece*, 1996, ss. 27-28, 41; *Türkiye İstatistik Yıllığı*, 1996, s. 4. Ama belirtilmelidir ki, bir sınırlandırma esnasında hangi Yunan adalarının kıyılarının ne ölçüde bu hesaplama katılması gerektiği sınırlandırmada 'ilgili kıyılar' (*relevant coastlines*) meselesini düzenleyen prensipleri çerçevesinde ayrıca belirlenmelidir.

⁸⁴ Örneğin, İzmir Yarımadası denize doğru uzanırken, Yunanistan'ın karşı kıyıları içe doğru girinti yapmaktadır. Veya, Güney Ege'de her iki ülkenin kıyıları da neredeyse aynı çizgi üzerinde aksi istikamette yön değiştirmektedirler.

⁸⁵ Bu oranlar şu şekildedir: Türkiye % 7.5; Yunanistan % 43.5; açık denizler % 49. Ege karasuları sorunu üzerine bir inceleme için bkz. S. Toluner, 'Some Reflections on the Interrelation of the Aegean Sea Disputes', içinde, B. Öztürk (der.), *The Aegean Sea...*, ss. 121-138.

⁸⁶ Bu konuda benzeri yorumlar için, J.M. Van Dyke, 'Maritime Delimitation in the Aegean Sea', içinde, B. Öztürk (der.), *The Aegean Sea...*, ss. 165-169.

Adalara kıta sahanlığı verilmesi durumu kapatmama prensibine de açıkça ters düşecektir. Zirâ, Türkiye kıyılarının önü tamamen kapatılacak ve kendisine yakın deniz alanları bir başka ülkeye verilmiş olacaktır.

Bu prensipler çerçevesinde, benzeri etkiler doğuran Batı Ege adalarının önemli bir kısmı da dahil olmak üzere Ege adalarının büyük çoğunluğuna ya hiç kıta sahanlığı verilmemeli ya da sınırlı bir kıta sahanlığı alanı verilmelidir. Bu çerçevede, bu gün Yunanistan'ın üzerinde en fazla durduğu iddia konusu olan adaların da kıta sahanlığına sahip olma hakları ve anakaralarla eşit değerlendirilmeleri, uluslararası yargı kararlarında açıkça reddedilmektedir.

Ege Denizi'nin deniz tabanına ilişkin jeolojik ve jeomorfolojik verilerin sınırlandırmada çok önemli bir rol oynamayacakları da açık olmalıdır. Bu unsurların öneminin genel olarak azaldığı yargı kararlarında vurgulanırken, Ege gibi genişliği toplam 400 mili aşamayan denizlerde bu unsurların sınırlandırmadaki rolü daha da kısıtlıdır. Zira kıta sahanlığının 200 mile kadar olan genişliğini jeolojik unsurlardan ziyade mesafe unsuru belirlemektedir. Dolayısıyla 1970'li yıllardaki Türk görüşlerinde bu yöndeki vurgunun hukukî öneminin günümüzde büyük oranda azaldığı söylenebilir.

Ege Denizi'nde sınırlandırmayı etkileyecek ikincil nitelikli unsurla ise doğal kaynaklar olarak karşımıza çıkacaktır.⁸⁷ Zira yukarıda belirtildiği gibi, bu unsurların sınırlandırmadaki önemi yargı kararlarında sıkça vurgulanmıştır. Fakat bu konuda, Ege Denizi'ne ilişkin olarak önemli bir bilgi eksikliğinden söz etmek mümkündür. Mevcut balık stoku ve maden ve petrol rezervleri oldukça sınırlı gözükmektedir. Uzun süredir her iki tarafta, karşılıklı bir tutum ile Ege Denizi'nde doğal kaynak arama faaliyetleri gerçekleştirilmemektedirler. Bu nedenle muhtemel kaynaklar üzerine elde edilen bilgiler sınırlı kalmaktadır. Herhangi bir sınırlandırma sürecinden önce Ege'de bu konuda detaylı çalışma yapma gereği açıkça ortadadır.

Bu değerlendirmeler ışığında belirtmek gerekir ki, Türkiye'nin Ege kıta sahanlığı sınırlandırmasına hukuki yaklaşımı, deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin uluslararası hukuk kuralları ve bunların uluslararası mahkemelerce yorumlanıp uygulanış şekline uyumlu gözükmektedir. Özellikle belirtilmelidir ki, Yunanistan'ın, sınırlandırmanın Doğu Ege adaları ile Türkiye arasında eşit uzaklık çizgisi ile yapılması iddiası, hakkaniyet prensiplerine ve bu prensiplerin sınırlandırmaya ilişkin yargı kararlarında uygulanışına temelde aykırı gözükmektedir.

⁸⁷ Bu konuda bir inceleme için bkz. H.B. Oxman, 'Applying the Law of the Sea in the Aegean Sea', içinde, B. Öztürk, (der.), *Problems of Regional Seas 2001*, (İstanbul: TÜDAV, 2001), ss. 270-271.